

RASPRAVE I ČLANCI

O LEKSIČKO-SEMANTIČKOM MIKROSISTEMU TIPA AKTIVNOST/AKTIVITET U SAVREMENOM SRPSKOHRVATSKOM KNJIŽEVNOM JEZIKU*

(u poređenju s ruskim, poljskim i makedonskim jezikom)

Tvorbeni aspekt

MILIVOJE MINOVIĆ

Pedagoška akademija, Sarajevo

UDK 808.61/62-316.3

Izvorni naučni rad

Primljen: 27. juna 1982.

Prihvaćen: 20. jula 1982.

1) Srpskohrvatski književni jezik u vezi s internacionalizmima u njemu dijeli sudbinu drugih evropskih, pa i vanevropskih jezika. I ovaj se književni jezik oblikovao i razvijao u dodiru s evropskom kulturom i evropskim jezicima koji su najizrazitiji verbalni reprezentanti te kulture (francuski, njemački, engleski). Zadatak ovoga rada nije u tome da pokazuje u kojim su se sve vidovima reflektovali uticaji pomenutih jezika na srpskohrvatski, nije, dakle, u tome da pokazuje sve evropeizme ili većinu tipova te leksike. Zadatak je u tome da se rasvijetli kako su ti uticaji u jednom leksičko-semantičkom mikrosistemu (imeničkom), u poređenju sa stanjem u nekim drugim slovenskim jezicima, bili najintenzivniji i kako su ostavili tragova na derivacioni sistem toga jezika kao rezultat jednog jezičkog procesa koji je i danas aktivan. Konkretno rečeno, rasvijetliće se stanje u sh. književnom jeziku u vezi s tuđicama tipa *anuitet*, *aktivnost/aktivitet*, te i *poetičnost/poeticitet*. Prva dva navedena primjera imaju u njemačkom jeziku prototipove (analoge, uzore) na *-ät* (ova je derivaciona morfema u njemačkom jeziku stranog po-

* Referat za IX međunarodni kongres slavista (Kijev, 1983). O ovome pitanju prvi put sam ponešto rekao u radu »O razvoju savremenog srpskohrvatskog književnog jezika (*spontanost, stihijnost, usmjerenost*)«. U tome radu tretirana jezička pojava samo je manje-više konstatovana u okviru jedne šire serbokroatističke problematike, a komparativno nije ni dodirnuta. Rad se štampa u Zborniku posvećenom akademiku Božu Vidoeskom, ANUM, Skoplje.

rijekla¹), a u srpskohrvatskom jeziku imaju oblike ili samo na *-itet* ili na *ost* i *itet*. A treći navedeni primjer govori o tome da je završetak na *itet* (za razliku od njemačkog jezika, u sh. jeziku ovo je potpuna struktura ovog sufiksa) postao derivaciona morfema koja je i danas produktivna. Pošto leksiku sva tri navedena tipa, razmatranu u ovom radu, objedinjuju varijeteti tipa *aktivnost/aktivitet*, to su ovi primjeri i uzeti kao reprezentanti čitavog leksičko-semantičkog mikrosistema.

2) Da bi se bolje razumjelo pitanje o kome se u ovom radu raspravlja, potrebno je prvo pomenuti neke činjenice, koje su nauci inače poznate. Naime, u razvoju evropske kulture i u razvoju velikih evropskih jezika (neslovenskog porijekla) značajnu ulogu odigrao je tzv. novolatinski jezik. Taj je jezik u srednjem vijeku bio zajednički klasni jezik, i to jezik plemstva, crkve, nauke (u krilu hrišćanske ideologije), kulture i diplomatije u svim zemljama srednje i zapadne Evrope. U pojedinim visokoškolskim centrima tih dijelova Evrope novolatinski jezik bio je i nastavni jezik. U te centre dolazila je mladež iz raznih zemalja, pa se i tako širila upotreba toga jezika. Budući da je onovremeno latinski (upravo novolatinski) jezik bio jezik s velikim kulturnim autoritetom i prestižom, on je i mogao izvršiti određene dublje uticaje na formiranje novih, nacionalnih književnih jezika u Evropi koji su nastajali od 16. stoljeća pa nadalje. Ti uticaji ogledali su se, prije svega, na leksičkom planu. Tako će se lako razumjeti i činjenica da se leksičko-semantički mikrosistem koji se razmatra u ovom radu formirao na osnovu jezičke supstancije čiji etimoni najčešće vode porijeklo iz klasičnog latinskog jezika, a onda su ti etimoni, preko novolatinskog, a zatim ili francuskog ili njemačkog ili engleskog, ili, pak, putem sva tri skupa, došli u srpskohrvatski, a, u manjoj ili većoj mjeri, i u druge slovenske jezike. Razumljivo je da su na tome svome istorijskom putu ti etimoni primali i zadržali u svojoj supstanciji i ponešto iz jezika kroz koje su prošli na putu do svoga konačnog odredišta. Upoređi u ovom smislu i sljedeći primjer: lat. *annus* (= godina), nl. *annuitas* (= godišnja otplata duga), fr. *annuité*, eng. *annuity*, njem. *die Annuität*, sh. *anuitet*.

3) Mikrosistem o kome se ovdje govori, kao najreprezentativniji primjer širenje evropeizama, broji u sh. jeziku više stotina leksema (imenica), toliko ih je autor ovoga rada evidentirao. Zato bi se mogao nazvati i makrosistemom. Razumljivo, ovdje nisu uzeti u obzir odgovarajući pridjevi i glagoli koji s određenim imenicama čine porodice riječi (vidi o ovome više u tački 16). Raspravljanje o ovoj leksičkoj paradigmi kretaće se u okvirima koje omogućuje leksički materijal ispisan iz, za ovu svrhu, najvažnijih srpskohrvatskih leksikografskih izvora

¹ Walter Jung: *Grammatik der deutsche Sprache*, Leipzig, 1968, str. 420, tač. 1011. Kod Junga tretirana derivaciona morfema glasi *-tät*. Međutim, autor ovog rada smatra da konsonant *-t-* pripada osnovnom dijelu određenih evropeizama (upoređi: *die Aktivität*, *activité*, *activitas* — i druge podatke navedene u tačkama 8, 13, 20, 23).

nastalih u 20. stoljeću. To su sljedeći: a) *Rječnik hrvatskog jezika* dr F. Ivekovića i dr Ivana Broza, dva toma, Zagreb, 1901 (odsad skraćeno *RIB*); b) *Rječnik stranih riječi* dr Bratoljuba Klaića, Zagreb, 1951² (od sad skraćeno *RBK*); c) *Leksikon stranih riječi i izraza* Milana Vujaklije, Beograd, 1961 (odsad skraćeno *LMV*); d) *Rečnik srpskohrvatskog književnog jezika* u izdanju Matice srpske, Novi Sad, šest tomova (prva tri toma u saradnji i izdanju i Matice hrvatske, Zagreb), 1967—1976 (odsad skraćeno *RMS*). Osim toga, u leksički materijal uvršćeni su i neki primjeri (morfološki varijeteti) do kojih je autor ovog rada došao na osnovu praćenja publicistike srpskohrvatskog jezičkog izraza a koje nije našao u citiranoj leksikografskoj literaturi.

4) Leksika koja je predmet raspravljanja u ovom radu biće razmotrena po podskupinama, jer je ona (ta leksika), u cjelini gledano, semantički i u nekim drugim smislovima sasvim nejednotipna. U jednu grupu (mikrosistem) povezuju je neke tvorbene karakteristike, one prije svega.

U prvoj podskupini biće razmotrene imenice koje su u sh. jezik primljene u obliku u kome su formirane i u kome se upotrebljavaju u njemačkom jeziku (uporedi i primjer naveden na kraju 2. tačke). U drugoj podskupini biće razmotreno stanje imenica koje su u srpskohrvatskom jeziku tvorene od sličnih osnova, kao i imenice prethodne skupine. ali, prvo, sh. derivacionom morfemom *-ost*, a onda i sufiksom *-itet*, koje (imenice) takođe u njemačkom imaju prema sebi oblik na *-ät*. U ovoj podskupini biće izdvojene tri manje grupe imenica (A, B, C). U trećoj podskupini razmatraće se primjeri drukčijeg nastanka, a koje je takođe zahvatio tvorbeni proces nastajanja oblika na *-itet* (ili proces „itetizacije”).

5) Osim podataka za stanje u srpskohrvatskom jeziku, biće kao ilustracija navedeni i podaci za stanje u njemačkom, francuskom i novolatinskom jeziku (ili u klasičnom latinskom ili grčkom, ako autor nije raspolagao podacima iz novolatinskog). Njemački primjeri navode se zato što je za širenje u srpskohrvatskom jeziku varijeteta sa završetkom na *-itet* bilo presudno stanje u njemačkom jeziku. Primjeri iz francuskog jezika navode se zato što je francuski najreprezentativniji predstavnik (u ovom raspravljanju) romanskih jezika. Već je opširnije objašnjeno zašto se navode podaci iz novolatinskog jezika (vidi više u 2. tački).

6) Navođenjem ovih podataka čitaocu se očiglednije predočava kontinuitet određenih jezičkih procesa u internacionalnim razmjerama i najočiglednije pokazuju neki jedinstveni tokovi u razvoju evropske

² Uzeto je ovo izdanje Klaićevog Rječnika (a ne kasnije, mnogo opširnije) zato što je ovo izdanje nastalo neposredno poslije II svjetskog rata i, uglavnom, odrazilo stanje koje je u sh. jeziku u vezi s ovom leksičkom paradigmom bilo nastalo u prvoj polovini 20. stoljeća. A napomenu u vezi s Vujaklijinim Leksikonom vidi kasnije, u tački 19.

jezičke kulture (sistem određenih pojmova i sistem određenih znakova). Naime, razmatrani mikrosistem spada u opštenaučnu i kulturnu leksiku pojedinih savremenih evropskih jezika jer je u vezi sa razvojem savremene civilizacije, najšire uzeto, odnosno u vezi sa zbližavanjem kultura i internacionalizacijom raznih formi savremenog života. Razumljivo, ovo ne znači da u pojedinim od pomenutih i nepomenutih evropskih jezika nije u vezi s tretiranim mikrosistemom dolazilo do diferenciranja u semantičkom i morfološkom pogledu. Naprotiv. Upravo rasvijetljeno stanje u srpskohrvatskom jeziku i upoređivanje toga stanja sa stanjem u nekim drugim slovenskim jezicima svjedoči o takvom diferenciranju i njegovim putevima. No, time se ne umanjuje značaj konstatovanog u vezi s kontinuitetom.

7) Stanje u srpskohrvatskom jeziku upoređuje se sa stanjem u ruskom, poljskom i makedonskom jeziku. To upoređivanje uslovljeno je, prije svega, okolnostima u kojima će se ovaj rad saopštiti kao referat.³ Ruski jezik je uzet zato što je leksički najrazvijeniji slovenski jezik te i kao predstavnik istočnoslovenske grupe jezika. Poljski jezik uzet je zato što je predstavnik zapadne grupe slovenskih jezika i što nije bio zahvaćen purističkom politikom u smislu u kome, npr., češki jezik. Makedonski je uzet kao najmlađi slovenski književni jezik.

I. Imenice tipa *anuitet*

8) Evo, prvo, u popisu leksema tipa *anuitet*:

1. *admiralitet* (RBK, LMV, RMS), (die Admiralität, amirauté, —);
2. *afinitet* (RBK, LMV, RMS), (die Affinität, affinité, affinitas);
3. *antikvitet* (RBK, LMV, RMS), (die Antiquität, antiquité, antiquitas);
4. *anuitet* (die Annuität, annuité, annuitas);
5. *autoritet* (RBK, LMV, RMS), (die Autorität, autorité, auctoritas);
6. *bonitet* (RBK, LMV, RMS), (die Bonität —, bonitas);
7. *dignitet* (RBK, LMV), (die Dignität, dignité, dignitas);
8. *elektricitet/a* (RBK, LMV, RMS), (die Elektrizität, electricité, electricitas);
9. *entitet* (LMV), (die Entität entité, lat. ens = biće);
10. *generalitet* (RBK, LMV, RMS), (die Generalität, generalité, generalis);
11. *identitet* (s posebnim značenjem, ali i s onim s kojim i *identičnost*, (RBK, LMV, RMS) / *identičnost* (RBK, RMS), (die Identität, identité, identitas);
12. *imunitet* (s posebnim značenjem, ali i s onim s kojim i *imunost*, RBK, LMV, RMS) / *imunost* (RMS), (die Immunität, immunité, immunitas);
13. *integritet* (RBK, LMV, RMS), (die Integrität, intégrité, integritas);
14. *kapacitet* (RBK, LMV, RMS), (die Kapazität, capacité, capacitas);
15. *komoditet* (RBK, LMV, RMS) / *komodnost* (sa značenjem s kojim i *komoditet*, ali i s posebnim, RMS, u RIB samo oblik *komod*), *komotnost* (kao i *komodnost*, (RBK, RMS), (die Kommodität, commodité, commoditas);
16. *kontinuitet*

³ Deveti međunarodni slavistički kongres, Kijev, 1983, komparativizam kao načelo u izboru i obradi tema.

(RBK, LMV, RMS), (die Kontinuität, continuité, continuitas); 17. *kuriozitet* (RBK, LMV, RMS) / *kuriozum* (RBK, LMV, RMS), *kurioznost* (RMS), (die Kuriosität / das Kuriosum, curiosité, curiosus); 18. *kvalitet/-a* (RBK, LMV, RMS), (die Qualität, qualité, qualitas); 19. *kvantitet/-a* (RBK, LMV, RMS), (die Quantität, quantité, quantitas); 20. *latinitet* (LMV), (die Latinität, latinité, latinitas); 21. *lokalitet* (RBK, LMV, RMS) / *lokalnost* (ima drugo značenje, RMS), (die Lokalität, localité, localitas); 22. *mediokritet* (RBK, LMV, RMS), (die Mediokrität, mediocrite, midiocritas); 23. *mentalitet* (RBK, LMV, RMS), (die Mentalität, mentalité, mentalis); 24. *modalitet* (RBK, LMV, RMS) / *modalnost* (ima drugo značenje, termin u lingvistici), (die Modalität, modalité, modalitas); 25. *mortalitet* (RBK, LMV, RMS), (die Mortalität, mortalité, mortalitas); 26. *natalitet* (RBK, LMV, RMS), (die Natalität, natalité, natalitas); 27. *novitet* (RBK, LMV, RMS) / *novost* (ima uglavnom druga značenja, RMS), (die Novität, novité, novitas); 28. *paritet* (RBK, LMV, RMS), (die Parität, parité, paritas); 29. *prioritet* (RBK, LMV, RMS), (die Priorität, priorité, prioritas); 30. *promiskuitet* (RBK, LMV, RMS), (die Promiscuität, promiscuité, promiscuitas); 31. *prosperitet* (RBK, LMV, RMS) / *prosperiranje* (RMS), (die Prosperität, prosperité, prosperitas); 32. *publicitet* (RBK, LMV, RMS), (die Publizität, publicité, publicitas); 33. *raritet* (RBK, LMV, RMS), (die Rarität, rarité, raritas); 34. *specijalitet* (RBK, LMV, RMS) / *specijalnost* (ima jedno značenje koje i *specijalitet*, RBK, RMS), (die Spezialität, spécialité, specialitas); 35. *univerzitet* (RBK, LMV, RMS) / *sveučilište* (kalk, RMS), (die Universität, université, universitas); 36. *utilitet* (RMV), (die Utilität, utilite, utilitas).
Ovako bi se mogli pokazivati još deseci ovakvih tvorbenih oblika, npr.: *diskontinuitet*, *disparitet*, *fakultet*, *hiperaciditet*, *majoritet* itd.

8/a) Iako ne potiču od istog sistema tvorbenih oblika u određenim evropskim jezicima od kojih potiču dosad navedeni primjeri, već od drugih, drukčijih, ipak ovdje treba navesti i sljedeće imenice: *dublet*; *kabinet*; *komitet*; *duet*, *kvartet*, *kvintet*, *sektet* i sl.; *parket*; *portret* (uporedi u njem. *die Dublette*, *das Kabinett*, *das Komitee*, *das Duett*, *das Parkett*, *das Portrait / das Porträt*) i sl. Ove imenice treba ovdje pomenuti zato što u sh. jeziku slično zvuče kao i sve druge koje su u ovoj tački navedene, pa je i njihovo postojanje moglo doprinijeti „populaciji” oblika na *-itet* u ovom jeziku.

9) Imenice navedene u prethodnoj tački (izuzimajući primjere pod 8/a) u semantičkom pogledu karakterišu se nejednorodnošću. Izdvajaju se uglavnom dva tipa značenja, i to: *zbirno značenje nečega*: *generalitet*, *admiralitet*, *univerzitet*, *natalitet*, *mortalitet* i sl.; *značenje nečeg konkretnog s određenom osobinom*: *antikvitet*, *lokalitet*, *novitet*, *specijalitet* i sl.; c) i drugo.

Imenice ove podskupine razlikuju se između sebe ne samo po značenju već i po upotrebi. Neke od njih imaju vrlo široku upotrebu, u svim stilovima (npr., *kvalitet*, *kvantitet* i sl.), neke nisu česte u razgovornom stilu, a u

naučnom i informativnom, npr., jesu (kao, *natalitet*, *publicitet*, *kuriozitet* i sl.), a neke se najčešće upotrebljavaju u jednom stilu (npr., *entitet*, u naučnom stilu). Osim toga, neke od ovih imenica imaju prema sebi kao sinonimsku vrijednost i riječi domaćeg porijekla (uporedi, npr., *entitet* — *bitak*, *bit*, *suština*, sa razlikama u vezi s upotrebom), a neke nemaju, pa se njihovo značenje može protumačiti opisno (npr., *antikvit* — *stara stvar umjetničke vrijednosti*).

10) Sve navedene lekseme u sh. jeziku imaju formu sa završetkom na *-itet*. Ukoliko postoji i paralelni oblik, najčešće nastao pomoću sh. derivacione morfeme *-ost* (osim oblika na *-ost* u jednom slučaju postoji i varijetet nastao od glagola kao glagolska imenica, uporedi *prosperiranje*, što je poseban slučaj), taj oblik najčešće ima drugo (ili i drugo) leksičko značenje. Tako je uglavnom. Uporedi primjere: *specijalitet* — *specijalnost*, *modalitet* — *modalnost*, *novitet* — *novost*, *lokalitet* — *lokalnost* i sl.

11) Kad nije postojao (nije mogao nastati) sh. tvorbeni varijetet na *-ost* a trebalo je izraziti i posebna značenja, onda je oblik na *-itet* postajao polisemantizam. Najilustrativniji primjer za ovaj semantički proces jeste imenica *kapacitet*, koja znači: a) sposobnost, snaga, moć, jačina; b) prostornost, zapremina; c) proizvodni objekat. Proces polisemantizacije pojedinih ovakvih leksema i danas je aktivan. Tako, npr., imenica *kapacitet* u LMV (1961) nema značenje navedeno ovdje pod c). A to znači da je ovo značenje nastalo u posljednje dvije decenije. Danas u sredstvima javnog informisanja na sh. jezičkom području gotovo redovno čitamo i slušamo o izgradnji novih kapaciteta.

12) Oblici sa završetkom na *-itet* nastali su u prvoj polovini 20. stoljeća prihvatanjem potpunih odgovarajućih oblika iz njemačkog jezika. Oblici na *-ost* nastali su u sh. jeziku na način opisan uz sljedeću podskupinu imenica (vidi u tačkama 14. i 15). Postavlja se pitanje šta je uslovalo da se oblici tipa *antikvit*, *anuit* i sl. prihvate iz njemačkog jezika u neizmijenjenom vidu, a da se, uopšte uzevši, ne jave oblici na *-ost* kao prvotni, kako je bilo s drugom podskupinom ovdje navedenih imenica (vidi kasnije III/A i II/B). Odgovor bi mogao biti i u sljedećem. Prema većini ovih evropeizama u sh. jeziku nisu prvo nastali pridjevi (na *-an*) da bi potom nastali oblici imenica na *-ost*. A odgovarajući pridjevi nisu nastali najčešće iz semantičkih razloga, a i zato što takvih pridjeva, opet iz semantičkih razloga, u odgovarajućim evropskim jezicima nije bilo. Iz tih razloga u sh. jeziku nema ni određenih glagola, izvedenih od istih internacionalnih korijena nasuprot stanju u vezi s grupama imenica navedenim pod II/A i II/B (vidi konstataciju u 16. tački). A kad, u cjelini gledano, nije bio moguć takav tvorbeni proces, onda su primarni njemački oblici ove grupe imenica. A uzimani su oblici iz ovog jezika, a ne iz drugog, zato

što je srpskohrvatski s njemačkim bio u neposrednijem kontaktu nego, npr., s francuskim, a i zato što je morfološka struktura ovih njemačkih riječi više odgovarala srpskohrv. morfološkom sistemu od strukture odgovarajućih francuskih oblika ovih riječi (uporedi: *kapazität, capacité*).

II. Imenice tipa *aktivnost/aktivitet*

13) Kao što je već rečeno, u ovoj podskupini razlikuju se tri grupe imenica (a, b, c). Evo, prvo, imenica a-grupe:

(A) 1. *aktivnost* (RIB, RBK, LMV, RMS) / *aktivitet* (RBK, LMV, RMS), (die Aktivität, activité activitas); 2. *aktualnost* (RMS), *aktuelnost* (RBK, LMV, RMS) / *aktualitet* (LMV, RMS), (die Aktualität, actualité, actualitas); 3. *ekstremnost* (LMV, RMS), *ekstremizam* (RBK, LMV, RMS), *ekstrem* (RBK, LMV, RMS) / *ekstremitet* (RBK, LMV, RMS), (die Extremität / das Extrem, extrémité, extremitas); 4. *formalnost* (RIB, RBK, LMV, RMS) *formalizam* sa istim značenjem kao i prethodni varijetet, ali i s različitim, posebnim, RBK, LMV, RMS) / *formalitet* (RMS), (die Formalität, formalité, formalitas); 5. *humanost* (RBK, LMV, RMS) / *humanitét*, *humanitét*, *humanitas*; 6. *individualnost* (RBK, LMV, RMS) / *individualitet* (RBK, LMV, RMS), *individuitet* (LMV), (die Individualität, individualité, individualitas); 7. *intenzivnost* (RMS) / *intenzitet* (RBK, LMV, RMS), (die Intenzität, intensité, intensitas); 8. *kriminalnost*, *kriminal* (RBK, RMS) / *kriminalitet* (RBK, LMV, RMS), (die Kriminalität, criminalité, criminalitas); 9. *legalnost* (RBK, RMS) / *legalitet* (LMV, RMS), (die Legalität, legalité, legalitas); 10. *legitimnost* (RBK, RMS), / *legitimitet* (RBK, LMV, RMS), (die Legitimität, legitimité, legitimitas); 11. *moralnost* (RIB, LMV, RMS) / *moralitet* (LMV, RMS), (die Moralität, moralité, moralitas); 12. *oportunist* (RBK, RMS) / *oportunitet* (LMV, RMS), (die Opportunität, opportunité, opportunitas); 13. *pasivnost* (RIB, RBK, LMV, RMS), *pasivizam* (LMV, RMS) / *pasivitet* (LMV, RMS), (die Passivität / der Passivismus, passivité, —); 14. *realnost* (RMS) / *realitet* (RBK, LMV, RMS), (die Realität, réalité, realitas); 15. *relativnost* (RBK, RMS) / *relativitet* (RBK, LMV, RMS), (die Relativität, relativité, relativitas); 16. *rentabilnost* (RBK, LMV, RMS) / *rentabilitet* (RMS), (die Rentabilität, fr. rentable, rentabilitas); 17. *sentimentalnost* (LMV, RMS), *sentiment* (RBK, LMV, RMS) / *sentimentalitet* (LMV, RMS), (die Sentimentalität, sentimentalité, —); 18. *senzibilnost* (RMS) / *senzibilitet* (LMV, RMS), (die Sensibilität, sensibilité, sensibilitas); 19. *stabilnost* (RBK, LMV, RMS) / *stabilitet* (RBK, LMV, RMS), (die Stabilität, stabilité, stabilitas); 20. *sterilnost* (RBK, LMV, RMS) / *sterilitet* (RMS), (die Sterilität, stérilité, sterilitas); 21. *suptilnost* (LMV, RMS) / *suptilitet* (LMV, RMS), (die Subtilität, subtilité, subtilitas); 22. *suverenost* (RMS) / *suverenitet* (RBK, LMV, RMS), (die Souveränität, souveraineté, —); 23. *totalnost* (RMS) / *totalitet* (RBK, LMV, RMS), (die Totali-

tät, totalité, lat. totus); 24. *virtuoznost* (LMV, RMS) / *virtuozitet* (LMV, RMS), (die Virtuosität, virtuosité, virtuositas); 25. *vitalnost* (RMS) / *vitalitet* (RBK, LMV, RMS), (die Vitalität, vitalité, vitalitas).

14) Osnovna karakteristika ove grupe imenica u tome je što su one u srpskohrv. jeziku stabilizovane u oblicima izvedenim sh. derivacionom morfemom *-ost*. Imenice s ovim završetkom u pomenutom jeziku „imenuju osobinu ili raspoloženje, ili stanje, ili nešto slično što se označava osnovnim pridevom.“⁴ Navedena morfema praslovenskog je porijekla (uporedi: *buĳь(нѣ) + ostь > buĳьnostь*, i dalje: sh. *bujnost*, rus. *буйность*, bug. *бујност*, češ. *bujnost*, polj. *bujność* itd). Prema tome imenice navedene pod A (u 13. tački) imaju semantičku karakteristiku u tome što kao apstraktne imenuju određeni sistem pojmova osobina, za razliku od značenja imenica navedenih u 8. tački.

15) Imenice navedene u 13. tački u obliku *-ost* nastale su od pridjeva, čiji etimoni, kao i etimoni prethodne grupe imenica (tač. 8), potiču iz latinskog jezika, a iz njega su preko novolatinskog i nekog od pomenutih evropskih jezika dospjeli u srpskohrvatski, kao internacionalni elementi. Takvi internacionalni dijelovi u sh. jeziku jednaki su s pridjevskim osnovama u nekim od pominjanih evropskih jezika (uporedi npr. sh. *aktiv-*, fr. *activ-e*, eng. *activ-e*, njem. *aktiv-isch*). Sigurno je da je u srpskohrv. jeziku tvorbeni proces oblikovanja imenica ovog tipa tekao preko sh. oblika odgovarajućih pridjeva, jer ti imenički varijeteti i sadrže dio sh. pridjevske morfološke strukture (suglasnik *-n-*), pored internacionalnog dijela i imeničke derivacione morfeme. Uporedi u ovom smislu i primjer: *aktivan — aktiv(a)n+ost*. Na isti način nastala je većina varijeteta navedenih u prvoj poziciji grupe imenica pod A⁵. Dakle, pri nastajanju imenica ovog tipa, u poređenju sa stanjem u jezicima izvorima, nije izvršena potpuna morfološka supstitucija (kao što je u prvoj podskupini kalkiranjem dobijeno *sveučilište*) niti su, pak, preuzeti fonetski adaptirani originali (kao, npr., u slučaju *univerzitet*). Ne može se, pak, reći ni da je izvršena djelimična supstitucija jer nove imenice nisu nastale prema imenicama u drugim jezicima djelimičnom zamjenom u morfološkoj strukturi originala. Već su te imenice formirane posrednim putem, na osnovu oblika pridjeva u srpskohrv. jeziku. Kao što će se kasnije vidjeti, ove karakteristike imenica pomenutog tipa vrijede i za slovenske jezike s kojima je stanje u srpskohrv. upoređivano.

⁴ M. Stevanović: Srpskohrvatski jezik, I, Beograd 1964, str. 536.

⁵ Izuzetak čine primjeri: *human — humanost, oportun — oportunost, suveren — suverenost*, kao i primjer *moderan — modernost* (iz grupe navedene pod II/B, u tački 20). Tvorbeni proces u ovim primjerima tekao je drugačije. Naime, pošto su se internacionalne forme ovih pridjeva završavale na *-n* (uporedi fr. *humain-e, opportun-e, souverain-e, modern-e*), to u sh. jeziku imamo te oblike kao pridjeve, doduše s posebnom fonetskom adaptacijom unutar ovih oblika. Dakle, u ovim pridjevima nije bilo posebnog izvođenja pridjevskog oblika, već su prihvaćeni oblici postali pridjevi i poslužili kao osnova za izvođenje imenica. Uporedi: *human + ost* itd.

16) I još je jedna zajednička karakteristika ovog tipa imenica (datih ovdje pod II/A, a i pod II/B) u tome što one u sh. jeziku, a tako i u nekim drugim slovenskim, čine s odgovarajućim drugim riječima istog korijena manje porodice riječi. U te porodice, pored imenica i pridjeva, spadaju i odgovarajući glagoli, kad kao takvi postoje, kad je semantika dozvoljavala i uslovljavala nastanak glagola. Uporedi: *aktivan*, *aktivnost*, *aktivirati*; *aktualan* /-elan, *aktualnost*/-elnost, *aktualizirati*/-elizirati; itd.

17) Proces nastajanja ovih novih pridjeva i imenica, na osnovu internacionalnih korijenskih morfema, na srpskohrv. jezičkom području počeo je krajem 19. a završio se otprilike do polovine 20. stoljeća. Do takvog zaključka može se doći na osnovu određenih leksikografskih činjenica. Naime, u Iveković-Brozovom Rječniku (ostale podatke vidi u tački 3/a) imamo leksikografski verifikovane sljedeće pridjeve i imenice razmatranog tipa: *formalan*, *kriminalan*, *moralan*, *aktivan*, *pasivan*, te i: *formalnost*, *moralnost*, *aktivnost*, *pasivnost*. A u Rječniku B. Klaića (druge podatke vidi u tački 3/b) i Leksikonu M. Vujaklije (vidi više u 3/c) imamo većinu navedenih imenica, i pridjeva od kojih su izvedene.

18) Međutim, sve imenice *a*-grupe zahvatio je jedan drugi proces: one se sve više javljaju i kao morfološki varijeteti na *-itet*. Svi ti posebni varijeteti registrovani su u Rečniku Matice srpske (vidi više u tački 3/d). Pošto je ovaj rječnik, za razliku od pominjanih rječnika stranih riječi, stvaran na osnovu potvrda upotrebe, onda se pouzdano može zaključiti da su se ovi drugi varijeteti navedenih imenica u sh. jeziku već stabilizovali. Sudeći po jezičkim činjenicama, novi morfološki varijeteti nastajali su u pomenutom jeziku kao morfološki adekvati njemačkih originala. Proces pojave ovih oblika, pored već postojećih na *-ost*, bio je moguć zato što je u sh. jeziku već postojao veći broj imenica sa završetkom na *-itet*, jedino s ovim završetkom (vidi u tački 8), a i zato što imenice date ovdje pod A) u njemačkom jeziku takođe postoje u obliku na *-ät*. Pomenuti proces bio je aktivan već u trećoj i četvrtoj deceniji 20. stoljeća, jer neke takve oblike imamo registrovane u pominjanom RBK (1951). Uporedi: *aktivitet*, *relativitet*, *sterilitet* itd. Taj je proces nastavljen i u decenijama druge polovine 20. stoljeća, a aktivan je i danas. Danas su, čak, u nekim primjerima varijeteti na *-itet* običniji od onih na *-ost*. Uporedi: *suverenitet* — *suverenost*, *intenzitet* — *intenzivnost* i neki drugi.

19) Razlozi pomenutim inovacijama mogu biti raznovrsni. Evo tih razloga, u srpskohrvatskom jeziku postaje produktivan⁶, d) razlog pokacije na njemačkom jeziku uopšte uzevši (imaju se u vidu intelektualne sfere), b) stilski razlozi (da se upotrebom ovih i ovakvih varijeteta

izbjegne običnost, odnosno želja da se izraz osvježi), c) riječi na *-itet* čine veću grupu, tako da pomenuti sufiks, uz postojanje prvog i drugog razloga, u srpskohrvatskom jeziku postaje produktivan,⁶ d) razlog pojačanoj upotrebi varijeteta na *-itet* može biti i u pomodarstvu. Osim navedenih razloga, treba imati u vidu i sljedeću okolnost. Moguć je i uticaj rječnika stranih riječi, makar i minimalan. U ovom slučaju ima se u vidu, prije svega, Leksikon stranih reči i izraza M. Vujaklije (ostali podaci u tački 3/c). Naime, dok je u RMS leksički materijal obrađivan na osnovu primjera upotrebe u korpusu iz kojega je građa ekscerpirana, dotle je sastavljač pomenutog leksikona pitanje navođenja pojedinih varijeteta, kad kao takvi postoje, u svome djelu rješavao na osnovu svoga jezičkog osjećanja ili na osnovu želje da daje, najčešće, jednoobrazna sistemska rješenja oslanjajući se na sličnu literaturu njemačkog jezika. Tako se i moglo desiti da u primjerima u kojima je običniji varijetet na *-ost* (prema savremenom jezičkom osjećanju prosječnog govornika sh. jezikom i prema stanju u RMS) autor daje oblik na *-itet* ili tome obliku daje prednost (upućujući paralelni na ovaj). Uporedi: *realitet/realnost*, *humanitet/humanost* itd. Tako se sastavljač ovog rječnika pojavljuje kao posrednik između jezika iz kojih se tuđice primaju i srpskohrv. jezika. Sastavljač rječnika se u ovom slučaju javlja kao propagator određenih jezičkih osobina.

20) Da je proces opisan u prethodnim tačkama aktivan i danas, svjedoče i sljedeći primjeri:

(B) 1. *animoznost* (RBK, LMV, RMS), *animozitet* (RBK, LMV), (die Animosität, animosité, 1. animosus); 2. *autentičnost* (RBK, LMV, RMS), (die Authentizität, authenticité, gr. authentikos); 3. *ekskluzivnost* (RMS), *ekskluzivizam* (RMS)/*ekskluzivitet* (LMV), (die Exkluzivität, exclusivité, exclusivitas); 4. *ekspresivnost* (RMS), (die Expressivität, fr. pridjev expressive, lat. expressivus); 5. *ekstenzivnost* (RMS), (die Extensivität, fr. pridjev extensive, nl. extensivus), 6. *emocionalnost* (RMS), (die Emotionalität, —, —), 7. *emotivnost* (RMS)/*emotivitet* (LMV), (die Emotivität, emotivité, emotivitas); 8. *integralnost* (RMS)

⁶ »Однако при заимствовании большего пласта слов, содержащих один и тот же суффикс, эти слова, точно так же как и слова родного языка с одинаковым суффиксом, могут образовывать группу, которая со временем может стать продуктивной.« (Г. Пауль *Принципы истории языка*, Москва, 1960, стр. 469, перевод с немецкого)

Struktura ove derivacione morfeme u srpskohrvatskom jeziku dijelom se ne podudara sa strukturom slične morfeme u njemačkom jeziku. Uporedi: sh. *-itet* — njem. *-ät*. Naime, u strukturi sh. morfeme nalazi se i dio osnove evropeizama (*-it-*) i fonetski adekvat njemačke derivacione morfeme *-et* (< ät). Tako smo dobili *-itet*. Uporedi: njem. die *Aktivität*, fr. *activité*, nl. *activitas*, sh. *aktivn-ost* — *aktiv-itet*. Kao što se vidi, prelaskom ovih internacionalizama iz jezika u jezik došlo je do prestrukturiranja morfološke organizacije riječi iako su, uopšte uzevši, oblici ostali isti (vidi u ovom smislu i konstataciju u 1. tački, a i sve ono što je rečeno u vezi s primjerima navedenim pod III, od 25. do 29. tačke).

/integralitet (RBK, LMV), (vidi podatke pod *integritet*, u tački 8, inače ovdje samo pridjev *integrale*); 9. *invalidnost* (RMS), /*invaliditet* (LMV, RMS), (die Invalidität, invalidité, invalidus); 10. *logičnost* (RMS) / *logicitet* (LMV), (die Logizität, fr. logique, —); 11. *mobilnost* (RBK, RMS) / *mobilitet* (LMV), (die Mobilität, mobilité, mobilitas); 12. *modernost* (RMS) / *modernitet* (u zagr. „Oku”, V/VI 1980), (die Modernität, modernité, modernus); 13. *originalnost* (LMV, RMS) / *originalitet* (LMV), (die Originalität, originalité, originalitas); 14. *recipročnost* (RMS) / *reciprocitet* (RBK, LMV), (die Reziprozität, reciprocité, reciprocitas); 15. *rigoroznost* (LMV, RMS), *rigorizam* (RBK, LMV, RMS), (die Rigorosität, fr. rigoureux, rigoureuse, 1. rigorosus); 16. *seksualnost* (RMS), *seksualizam* (LMV) *seksualitet* (LMV), (die Sexualität, sexualité, sexualitas); 17. *senzualnost* (RBK, RMS), *senzualizam* (posebno značenje u filozofiji, RBK, LMV, RMS), (die Sensualität, sensualité, 1. sensualis); 18. *senilnost* (RBK, LMV, RMS), (die Senilität, senilité, 1. senilis); 19. *servilnost* (RBK, LMV, RMS), *servilizam* (RBK), (die Servilität, servilité, 1. servilis); 20. *skrupuloznost* — *beskrupuloznost* (RMS) / *skrupulozitet* (LMV), (die Skrupulosität, fr. scrupuleuse, 1. scrupulosus); 21. *superiornost* (RBK, LMV, RMS) / *superioritet* (LMV, RMS), (die Superiorität, superiorité, superioritas); 22. *supstancijalnost* (RMS) / *supstancijalitet* (LMV, RMS), (die Substantialität, fr. substantielle, substantialitas); 23. *supidnost* (RMS), (die Stupidität, fr. stupidité, 1. stupidis); 24. *validnost* / *validitet* (LMV), (die Validität, validité, validitas); 25. *vulgarnost* (LMV, RMS) / *vulgaritet* (LMV), (die Vulgarität, vulgarité, vulgaritas). Ovako se mogu pokazivati još na stotine leksema, kao okvir širenja ovoga procesa, npr: *animalnost*, *apsurdnost*, *banalnost*, *bestijalnost*, *brutalnost*, *elastičnost* itd. itd.

21) Kao što se vidi, u ovoj grupaciji imenica u prvoj poziciji tačke je oblik na *-ost*, a u drugoj poziciji nisu uvijek navedeni varijeteti na *-itet*. Svi su primjeri na *-ost* tvoreni kao i oni pod A7. A i varijeteti na *-itet* nastaju na način i iz razloga koji su već navedeni (vidi u tačkama 14—20). Prema tome, ova imenička grupacija vrlo je pogodna kao pravac i okvir širenja razmatranog procesa. Sve navedene imenice imaju u njemačkom jeziku oblik na *-ät*. U stvari, grupa imenica data ovdje pod B) istih je semantičko-morfoloških karakteristika kao i A-grupa. Jedino se od te grupe razlikuje u tome što se nalazi u središtu aktivnosti procesa.

22) Ovaj je proces zahvatio i neke imenice koje uglavnom nisu nastale kao i primjeri navedeni u prvoj poziciji grupe pod A i B (od sh. pridjevske osnove pomoću nastavka *-ost*), već su nastale uglavnom prema drugim originalima, u stranim jezicima, prije svega u njemačkom.

⁷ Izuzetak čini primjer *moderan* — *modernost*. O ovome vidi više u 5. napomeni.

Ovo je prelazna grupa imenica od druge podskupine prema trećoj (od II prema III).

23) Evo tih primjera:

(C) 1. *bilingvizam* (RMS) / *bilingvitet* (LMV), (die Bilinguismus / die Bilinguität); 2. *dupliranje* (RMS) / *duplicitet* (LMV, RMS), (die Duplizität, duplicité, duplicitas); 3. *indignacija* (RBK, LMV, RMS), *indigniranje* (RMS) / *indignitet* (RBK, LMV), (die Indignation / die Indignität, indignatio, indignitas); 4. *pluralizam* (RBK, LMV, RMS), *pluralnost* / *pluralitet* (RMS), (die Pluralismus / die Pluralität, pluralité, pluralitas); 5. *rivalstvo* (RMS), *rivalnost* (RMS) — *rivalitet* (RBK, LMV, RMS), (die Rivalität, rivalité, rivalitas).

24) Kao što se vidi, u primjerima pod C) oblik *pluralnost* nije leksikografski verifikovan. Oblik *rivalnost* nastao je analogijom prema brojnim imenicama ovoga tipa jer ne postoji pridjev *rivalan*. Nastanak oblika *rivalnost*, a i oblika *rivalstvo*, koji je nastao takođe analogijom prema drugom tipu sh. imenica, uticali su da su ovi primjeri učvršćeni u C-grupu, a ne u B), kojoj bi pripadali s obzirom na stanje u jezicima izvorima. Osim toga, i ove ovdje navedene imenice imaju u njemačkom jeziku oblik na -ät.

III. Imenice tipa *poetičnost* / *poeticitet*

25) Posebno je zanimljiva pojava oblika na -itet u sljedećoj skupini imenica:

1. *afirmacija* (RBK, LMV, RMS), (die Affirmation, affirmation, affirmatio); 2. *bilateralnost*, (die Bilateralia, —, bilateralis); 3. *ekstravagantnost* (RMS, LMV), *ekstravagancija* (RBK, RMS), (die Extravaganz, extravagance, —); 4. *kolektivnost* (RMS), *kolektivizam* (RBK, RMS) / *kolektivitet* (RMS, u sar. „Oslobođenju”, 27. I 1981), (das Kollektivismus, collectivismus, 1. collectivus); 5. *konfuznost*, *konfuzija* (LMV, RMS), (die Konfusion, confusion, 1. confusio); 6. *korelativnost* / *korelacija* (RBK, LMV, RMS) / *korelativitet* (LMV), (die Korelation, corelation, 1. corelatio); 7. *lapidarnost* (RMS); (njem. *lapidar*, fr. *lapidaire*, 1. *lapidarius*); 8. *monolitnost* (RMS), (die Monolith, monolith, —); 9. *odioznost* (LMV, RMS) / *odiozitet* (LMV), (odios / odiös, odieux / -euse, odiositas); 10. *oponiranost*, *oponiranje* (RMS); 11. *poetičnost* (RMS) / *poeticitet* (zagreb. „Oko”, 1980), (die Poetik, poetique, poeticus); 12. *realizovanost* / *iranost*, *realizacija* (LMV, RMS), (die Realisation, die Realisierung, realisation, —); 13. *pozitivnost* (LMV, RMS) / *pozitivitet* (RMS), (das Positivum, positive, positivitas); 14. *privatnost*, (1. *privatus*); 15. *senzacionalnost* (RMS), (njem. *sensationell*, fr. *sensationnelle*, nl. *sensationalis*); 16. *studioznost* (RMS), (fr. *studieuse*, 1. *studio-sus*). Ovako bi se mogle pokazivati i sljedeće imenice: *funktionalnost*,

kaustičnost/kausticitet, konfesionalnost, oficijelnost, principijelnost, sinhronija/sinhronitet, socijalnost/socijalitet itd.

26) Pojava oblika na *-itet* i u ovakvim primjerima svjedoči o tome da je navedeni morfološki dio, po porijeklu iz stranih riječi, postao u sh. jeziku produktivna derivaciona morfema i da je tako treba tretirati u sh. derivatologiji, čega dosad, koliko je autoru ovoga rada poznato, nije bilo.

27) Šta se u vezi s ovim procesom i razvitkom savremenog sh. jezika može zaključiti? Prvo, ovaj se proces spontano širi (ni u jednoj socio-kulturnoj sredini sh. jezičkog područja njemu se ne daje neka podrška). On se u čitavom književnom jeziku pokazuje pri upotrebi jezika u intelektualnim sferama, najčešće u pisanoj formi. Širi se istosmjerno, bez diferenciranja s obzirom na postojanje više socio-kulturnih sredina. Jedino u četiri primjera razmatranih leksema postoje tragovi varijantske raslojenosti sh. književnog jezika (istočna—zapadna varijanta). To su: *kvalitet/-a, kvantitet/-a, elektricitet/-a, univerzitet/sveučilište*.

28) Dakle, ovaj proces zasad traje u granicama koje su predvidljive i objašnjive. Da li je potrebna društvena (=lingvistička) intervencija i kako se ona može ostvariti da bude efikasna, ako je potrebna? Po svemu sudeći, takva intervencija nije potrebna. U sh. jeziku ustaljena je upotreba oblika na *-itet*, a pogotovu oblika na *-ost*. Upotreba ovih oblika je ustaljena i onda kada su ti oblici dubletni (ili postaju dubletni u konkretnim primjerima). Ekspanzija oblika na *-itet* ne potire, ne bar zasad, jezičku utemeljenost oblika s domaćim završetkom, kad oni imaju isto značenje, a pogotovu ne što se pruža mogućnost distribucije u vezi s razlikama u značenju (vidi ranije primjere: *imunitet/imunost, novitet/novost* itd. u 8. tački). Dakle, zasad nam je ovaj proces poznat, znamo mu smjer širenja. Ako bi kojim slučajem zahvatio jezičku materiju drukčijeg porijekla i semantičkih karakteristika, onda bi to bio „nenormalan” smjer širenja. On bi tada mogao biti na odgovarajući način ograničavan. A pri tome treba imati na umu i sljedeću napomenu. Pitanje je koliko bi takvo ograničavanje bilo efikasno, s obzirom na okolnosti u kojima funkcioniše i razvija se sh. književni jezik. Ako bi se, recimo, ta akcija vodila iz jedne socio-kulturne sredine srpskohrv. književnojezičkog areala, a ne bi bila podržana u drugim sredinama, onda bi i rezultati te akcije važili samo za tu jednu sredinu (ukoliko se mogu održati da i za samu nju važe). Prema tome, domet ovakve akcije ne bi bio plodonosan u pravom smislu riječi jer danas normativna aktivnost koja potiče iz jedne socio-kulturne sredine nije, iz objektivnih razloga, sama po sebi opštevažeća, ma koliko bila dobro naučno utemeljena. Svaki akt normativnog smisla u okolnostima u kojima funkcioniše sh. književni jezik ima relativan domet i snagu, relativniji nego u mnogim drugim književnim jezicima.⁸

⁸ Rječit primjer za to je i pisanje kineskih vlastitih imena. Prvo smo svi pisali, npr., ime poznatog kineskog revolucionara i vođe kao *Mao Ce Tung*.

IV. Stanje u ruskom, poljskom i makedonskom jeziku

29) Stanje u ruskom i poljskom jeziku⁹ u vezi s procesom koji je pokazivan i objašnjen u srpskohrv. književnom jeziku — znatno se razlikuje od stanja u ovom jeziku. Ono se znatno razlikuje u tom smislu što oblika na *-itet* u pomenuta dva jezika ima vrlo malo. Autor ovoga rada mogao je identifikovati sljedeće primjere: rus. *асторупетем*, polj. *autorytet*; rus. *напупетем*, polj. *parytet*; r. *нрупорупетем*, p. *priorytet*; r. *университетем*, p. *uniwersytet*; r. *адмиралитет*, *генералитет*. Vjerovatno da postoji i još koji primjer. U stvari, ovi izuzeci potvrđuju pravilo da pomenuta dva jezika nisu prihvatila većinu evropeizama o kojima se u ovome radu govori kao prvoj podskupini u obliku na *-itet*, već su za odgovarajuća značenja iskorišćavana ruska, odnosno poljska jezička sredstva. Uporedi: sh. *entitet* (pored *bitak*, *bit*, *suština*): rus. *существо*, polj. *byt bucie*, *itd.*

30) Nasuprot konstatovanom u tački 29, u ruskom i poljskom jeziku bio je aktivan proces stvaranja riječi sa svojom derivacionom morfemom, od kojijena čiji etimoni potiču iz klasičnih evropskih jezika (najčešće latinskog). To je onaj proces koji je konstatovan u srpskohrv. jeziku (vidi ovdje razmatranu drugu podskupinu jezičkih jedinica, u tačkama od 13 do 22). Uporedi sh. *aktivnost*, rus. *активность* polj. *aktywność*. I u ruskom i u poljskom jeziku konstatovani tvorbeni proces tekao je putem prvotnog nastajanja odgovarajućih oblika pridjeva, pa onda imenica (vidi u ovome više u 14. i 15. tački). Uporedi: sh. *aktivan* — *aktivnost*, rus. *активный* — *активность*, polj. *aktywny* — *aktywność*. Dalje, i u ruskom i u poljskom, kao i u sh. jeziku, ove imenice pripadaju određenim gnijezdima, odnosno porodicama riječi istog etimološkog porijekla, ali s domaćim tvorbenim sufixima. Uporedi uz navedene primjere: rus. *актуальный*, *актуальность*, *актуализовать*; polj. *aktualny*, *aktualność*, *aktualizować*; itd. Razlika, pak, u odnosu na sh. jezik u tome je što u ruskom i poljskom uz imenice ovog tvorbenog tipa ne postoje dubletni oblici na *-itet* jer proces „itetizacije” ne postoji u ovim jezicima.

31) U vezi sa stanjem razmatranog pitanja u makedonskom jeziku može se konstatovati sljedeće. Ono što je zajednička osobina srpskohrv., ruskog i poljskog jezika — osobina je i makedonskog jezika. To je postojanje određene skupine evropeizama u obliku na *-ost*. Uporedi i: rus.

A onda je u nekim dnevnim listovima uvedena norma *Mao Cedung* (npr., u Politici, Beograd). Međutim, u nekim drugim sredinama ovakav način pisanja nije prihvaćen, pa se i dalje piše kao i ranije. Tako su počele naporedo egzistirati dvije pravopisne (i ortoepske) norme. Naravno, ovakvo stanje nije prilog normalnom kultivisanju jezika. Ovakvih primjera u sh. književnom jeziku ima više, ovaj se navodi kao najsvježiji.

⁹ Zašto su za upoređivanje izabrani baš ruski, poljski i makedonski jezik, govori se u ovom radu u tački 7.

формалност, polj. *formalność*, sh. *formalnost*, mak. *формалност*. Međutim, makedonski se razlikuje od ruskog i poljskog, a blizak je srpskohrv. jeziku u tome što su u njemu prisutni, gotovo kao i u sh., oblici prve podskupine razmatranih imenica (vidi u tač. 8) — na *-itet*. Upoređi: *афинитет*, *капацитет*, *моралитет*, *континуитет*, *специјалитет*, (pored *специјалност*) itd. I dalje, sudeći po leksikografskim podacima, u makedonskom jeziku odražava se proces „itetizacije” koji traje u sh. jeziku. U vezi s A-grupom druge podskupine ovdje razmatranih imenica, u Rječniku makedonskog jezika (ostale podatke vidi na kraju, u popisu literature) verifikovani su sljedeći varijeteti na *-itet*: *криминалитет*, *новитет*, *релативитет*, *стабилитет*, *стерилитет*, *суверенитет*, *тоталитет*, *витацитет* (razumljivo, pored odgovarajućih oblika na *-ост*). U vezi s B-grupom druge podskupine imenica u pomenutom rječniku nije naveden nijedan oblik na *-itet*. A to znači da tvorbeni proces u vezi s „itetizacijom” koji postoji u sh. jeziku nije aktivan direktno u makedonskom, već da se u ovom jeziku odražava stanje koje postoji u sh. jeziku. Dakle, makedonski jezik u razmatranom pitanju prati srpskohrvatski na određenom vremenskom odstojanju. A to je razumljivo s obzirom na bližu kontaktnost pomenuta dva jezika u vremenu za koje je (vrijeme) ovaj proces identifikovan da postoji.

V. Zaključci

32) U ovom radu osvijetljen je jedan aktivni jezički proces u savremenom srpskohrvatskom književnom jeziku. Taj je proces omeđen sinhronijski i dijahronijski. Identifikovani su i uzroci ovoj pojavi. Osim toga, stanje u srpskohrvatskom jeziku upoređivano je sa stanjem u nekim drugim slovenskim jezicima.

33) Rezultati do kojih se došlo u istraživanju u okvirima određene teme od višestrukog su značaja. Oni su značajni: a) za srpskohrvatsku derivatologiju; b) za kompletnije ocjene stanja u srpskohrvatskom književnom jeziku u vezi s njegovim savremenim razvojem (doprinos sagledavanju procesa koji zahvataju čitav jezik — prema jezičkim procesima koji traju u pojenim socio-kulturnim sredinama), c) od značaja su za ocjenu tokova u vezi sa širenjem evropeizama u pojedinim slovenskim jezicima i d) najzad, značajni su i za opštu lingvistiku jer su još jedna potvrda u vezi s interferencijama kao opštelingvističkim problemom. Evo širih pojedinosti o sva četiri aspekta značaja.

34) U srpskohrv. jeziku, kao manje-više i u drugim slovenskim jezicima, prisutan je znatan broj evropeizama i druge internacionalne leksike. Po tome ovaj jezik nije posebnost. Ali u vezi s evropeizmima posebnost je u tome što je prihvaćen jedan gotovo cjelovit leksičko-semantički mikrosistem, sa određenim podsistemima u njemu (autor je obavio istraživanja na oko 500 primjera), i što je u tome mikrosistemu aktiviran poseban jezički proces koji praktički znači inovaciju u tvor-

benom sistemu srpskohrvatskog jezika. U radu su navedeni brojni primjeri kao ilustracija toga procesa. U ovom radu taj se proces, uslovno, naziva „itetizacijom”. A to znači da je stvorena nova derivaciona morfema (-itet) i da je ona danas produktivna. Ona se zapaža ne samo kod određenih imenica koje su se već bile oformile na -ost (uporedi *aktivnost/aktivitet* i sl.), već i kod imenica koje su drukčijih tvorbeno-semantičkih karakteristika (uporedi, npr., *poeticitet*, *odiozitet*, *kolektivitet* i sl.).

35) Ova nova derivaciona morfema (-itet) nastala je fuzijom dva inostrana elementa, i to -it- (iz osnove određenih evropeizama) i elementa -et (koji je fonetski adekvat derivacione morfeme u njemačkom jeziku, -ät).

36) U sh. jeziku postoji više derivacionih morfema koje su stranog porijekla (uporedi: -ist (< -ist, ὠτης), -ar (< -arius), -izam (< -ismus) itd). Za derivacionu morfemu -itet karakteristično je to što je oblikovana u sh. jeziku, iako je svojom formom jednaka određenom dijelu morfološke strukture odgovarajućih imenica u njemačkom jeziku. Koliko je autoru ovoga rada poznato, ova pojava nije dosad identifikovana u sh. derivatologiji¹⁰. Utoliko je ovaj rad i prilog toj serbokroatističkoj disciplini.

37) S obzirom na okolnosti u kojima savremeni sh. književni jezik funkcioniše¹¹, u njemu, u vezi s njegovim razvojem, ima procesa koji su aktivni samo u pojedinim socio-kulturnim sredinama. Zadatak ovoga rada nije bio da takve procese naučno rasvjetljava. Međutim, u vezi s gramatičkim sistemom ovoga književnog jezika, postoje i procesi koji su i danas aktivni u čitavom tom jeziku. Jedan od takvih jeste i proces koji je osvijetljen u ovome radu. Takvi su procesi značajni naročito zato što i oni, pored svega drugog, nedvosmisleno govore o jednom „biću” ovoga književnog jezika, bez obzira na razlike u njemu u vezi s njegovom upotrebom u pojedinim socio-kulturnim sredinama.

38) Što se tiče sagledavanja stanja na relaciji: jezici izvori evropeizama — srpskohrvatski jezik — neki drugi slovenski jezici, može se zaključiti sljedeće. U pogledu razmatranog leksičko-semantičkog mikrosistema evropeizama, srpskohrvatski jezik čini uži i čvršći jezički savez s njemačkim jezikom (i, šire uzeto, u manjoj ili većoj mjeri, s drugim odgovarajućim evropskim jezicima) nego što je to slučaj s ruskim

¹⁰ Pri ovoj tvrdnji, ima se u vidu, prije svega, najreprezentativnije serbokroatističko djelo za stanje u sh. derivatologiji: *Savremeni srpskohrvatski jezik*, autor M. Stevanović Beograd, 1964 (I izdanje).

¹¹Ima se u vidu socijalističko društvo u nacionalnom i samoupravnom pogledu posebno segmentirano, s jednom socio-kulturnom sredinom (SRBIH) i izrazito posebno nacionalno strukturiranom. U ovome pogledu srpskohrvatski književni jezik funkcioniše u specifičnijim okolnostima nego ma koji drugi slovenski književni jezik (iz određenih razloga samo se ovi jezici uzimaju za upoređivanje).

i njemačkim jezikom, poljskim i njemačkim, te i srpskohrv., s jedne, i ruskim i poljskim, s druge strane. Dakle, srpskohrv. i njemački u razmatranom smislu čine jedinstveniji areal jezičke povezanosti, iako srpskohrvatski sa slovenskim jezicima čini grupu genetički srodnih jezika. Sličnih crta jezičke povezanosti između sh. i njemačkog jezika ima više (ima, dakle, i drukčijih tipova bližih jezičkih veza nego što je to slučaj s pojedinim drugim slovenskim jezicima i njemačkim). To je rezultat bliže istorijske kontaktnosti koja je postojala između dva pomenuta jezika, a i rezultat uslova razvoja sh. jezika u 20. stoljeću. S druge, pak, strane, među slovenskim jezicima u vezi s razmatranim leksičko-semantičkim mikrosistemom srpskohrvatski i makedonski čine čvršći jezički savez nego makedonski i, npr., ruski, makedonski i poljski i sl. I to je rezultat određenog stanja jezičke kontaktnosti.

39) Kao što je poznato, u lingvistici se nejednako gledalo na pitanje koji elementi jezičke strukture mogu iz jednog jezika preći u drugi.¹² Rezultati istraživanja objavljeni u ovom radu još su jedna potvrda činjenice da iz jezika u jezik prelaze ne samo elementi leksičke strukture, leksemi, (u vezi sa širenjem upotrebe određenih stvari i prihvatanjem određenih pojmova) već da se prihvataju i pojedina gramatička sredstva. U ovom slučaju, u stvari, na osnovu prihvaćene određene internacionalne leksike, u sh. književnom jeziku nastao je novi tvorbeni proces, koji je danas vrlo aktivan. Na osnovu internacionalnog i njemačkog (po porijeklu opet stranog) supstancijalnog elementa u sh. jeziku stvorena je nova derivaciona morfema. Osim toga, još jednom je potvrđeno da tuđice u jeziku ne funkcionišu kao pojedinačni, izolovani elementi, već se najčešće uspostavljaju nove veze sa već postojećim leksičko-semantičkim podsistemima, stvaraju se novi takvi podsistemi, a da gramatička sredstva, posuđena ili nanovo nastala, funkcionišu u okviru jezičkog sistema kao i svaka druga takva sredstva.

VI. Literatura

U 3. tački rada navedeni su leksikografski izvori kojima se autor služio za stanje u srpskohrvatskom jeziku. Osim toga, u kontrolnom postupku iskorišćen je i »Rückläufiges Wörterbuch des Serbokroatischen, J. Marešič, Lieferung 4, Wiesbaden, 1967. Ostaje da se ovdje navede leksikografska i druga literatura koja mu je stajala na raspolaganju za ruski, poljski, makedonski i druge jezike.

I) Za ruski jezik:

- a) *Словарь русского языка*, С. И. Ожегов, Москва, 1972.
- b) *Орфографический словарь русского языка*, Москва, 1977.
- c) *Сербско-хорватско-русский словарь*, И. И. Толстой, Москва, 1958.

¹² Pored ostalog, vidi i u časopisu »Вопросы языкознания« 5, 1978, u radu Э. М. Ахунзянова »О разграничении интерференции и трансференции в условиях языковых контактов«.

- d) *Вопросы интернационализации словарного состава языка*, В. В. Акуленко, Харьков, 1962.
- II) *Za poljski jezik*:
a) *Słownik ortograficzny języka polskiego*, Warszawa, 1976.
b) *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, Władysław Kopaliński, Warszawa, 1967.
- III) *Za makedonski jezik*:
Речник на македонскиот јазик I, II, III), Скопје, 1961.
- IV) *Za njemački jezik*:
DUDEN — Fremdwörterbuch, Mannheim, 1974.
- V) *Za francuski jezik*:
Francusko-hrvatskosrpski rječnik, V. Putanec, Zagreb, 1957.
- VI) *Za latinski jezik*:
(Djelo navedeno u 3. tački pod c)

О ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКОЙ МИКРОСИСТЕМЕ ТИПА
АКТИВНОСТ/АКТИВИТЕТ В СОВРЕМЕННОМ
СЕРБСКОХОРВАТСКОМ ЛИТЕРАТУРНОМ ЯЗЫКЕ

(по сравнению с русским, польским и македонским языками)

Резюме

В этом труде освещён один активный языковой процесс в современном сербскохорватском литературном языке. Этот процесс синхронически и диахронически ограничен. Причины этому явлению идентифицированы. Кроме того, состояние в сербскохорватском языке сопоставлено с состоянием в некоторых других славянских языках.

В сербскохорватском языке, как более или менее и в других славянских языках, существует значительное число европеизмов и другой интернациональной лексики. По этому этот язык не является особым. Но в связи с европеизмами его особенность в том, что принята одна цельная лексико-семантическая микросистема с определёнными подсистемами в ней (автор совершил исследования на основе около 500 примеров), и что в этой микросистеме активирован особый языковой процесс, практически означающий инновацию в системе словообразования в сербскохорватском языке. В этом труде приведено значительное число примеров, иллюстрирующих этот процесс, который условно назван «итетизацией». Это значит, что создана новая деривационная морфема (-итет), и что она теперь продуктивна. Её можно заметить, не только у определённых существительных, оканчивавшихся в прошлом на -ост (сравни: *активность* — *активитет* и т. п.), но и у существительных, у которых особые словообразовательные-семантические характеристики (сравни напр. *поэтицитет*, *одиозитет*, *коллективитет* и т. п.).

Результаты, полученные исследованиями в рамках определённой темы, многозначительны. А именно: а) для сербскохорватистической дериватологии, б) для более комплектной оценки состояния в сербскохорватском литературном языке в связи с его современным развитием в) имеют значение в оценке направлений в связи с распространением европеизмов в одельных славянских языках и г) наконец, их значение и для общего языкознания, ибо это ещё одно свидетельство о интерференциях, как общелингвистической проблеме.